

Tijd voor actie!?

**Ontwikkeling van
het erfgoed in de
Vlaamse Mijnstreek**

het vervolg[®]

Non-paper: juni 2013

Paul Boutsen & Ina Metalidis

Limburgse en Vlaamse investeringen in de hardware van het Mijnerfgoed - 20 jaar na de mijnsluitingen - zijn een stap in de goede richting. Belevingstoerisme krijgt zo de infrastructuur die haar toebehoort. Belangrijk is wel om de hardware te voorzien van de nodige software: de inwoners.

Duizenden mensen in de Mijnstreek zijn dragers van actieve herinneringen aan de Koolmijnen. Bijgevolg zijn zij de beste gastheren en -vrouwen voor de toeristen van de toekomst. Laat ons dan ook investeren in deze troef!

Inhoud

Inleiding	5
I. Probleemstelling	6
II. Actieplan voor de ontwikkeling van het erfgoed in de Limburgse Mijnstreek	7
II.1 COORDINATIE of 'REGIE'	8
II.2 OP STERKTE SPELEN en SAMENWERKEN	8
II.3 LINKEN ONTWIKKELEN	11
III. Plan van aanpak	13
III.1 Hoofdingrediënten voor het creëren van het aanbod	13
III.2 De Mijnstreek in een werkbaar schema: communicatieplatform	13
III.3 Aanbod/content ontwikkelen gericht op lokale, nationale en internationale doelgroepen	14
IV. Conclusie	15
BIBLIOGRAFIE	16
1. Bronnen	16
2. Samenvattingen van Masterplannen en concepten	17
3. Subjectieve lijst van experimentele interventies gericht op ontdekken van Industriebouwkultuur Mijnstreek	21
Uitleiding: situering van vzw Het Vervolg, projectencentrum van de Mijnstreek	22
Team	23

Inleiding

*‘Het Mijnergoed in Limburg zodanig begeleiden dat alle investeringen in het beschermde erfgoed cultureel én toeristisch gevaloriseerd worden en dat men op Vlaams en internationaal niveau kan spreken van een nieuw gegeven: **Industriecultuur Mijnstreek.**’*

Dat is in een notendop de belangrijkste doelstelling van het hieronder voorgestelde ontwikkelingsplan. De auteurs, Boutsen en Metalidis¹, die samenwerken in vzw Het Vervolg zijn er immers van overtuigd dat het Mijnergoed over voldoende basis beschikt voor het ontwikkelen van een krachtig nieuw product dat volledig zou passen in de Vlaamse beleidsaandacht. Limburg kan immers een lange lijst van studies, masterplannen, conceptnota's... voorleggen die allemaal aantonen dat het mijnpatrimonium een ontwikkelingstroef is, niet alleen op lokaal, maar ook en zelfs op internationaal niveau. Het is nu tijd om te handelen en na de fase van aarzeling, experiment en theoretische conceptontwikkeling over te gaan tot ACTIE! ‘Samenwerken in respect voor ieders bijdrage’ kan de nieuwe attitude worden die resultaat nog versnelt.

De periode 2013 – 2014 kan hierin een scharniermoment worden voor Limburg gezien enerzijds de ontwikkelingen in het kader van het ‘vernieuwde reconversiegeloof bij de beleidsmensen op alle bestuurlijke niveaus’ waarvoor het SALK² lijkt te zorgen en anderzijds de volgehouden inspanningen van vrijwilligersorganisaties en zeer lokale spelers (gemeentebesturen en verenigingen) om te blijven ijveren voor een waardige valorisatie van het (materieel en immaterieel) erfgoed van de Mijnstreek. Het lijkt erop dat voor het eerst in de recente geschiedenis, de koolmijnen zijn nu allemaal 20 à 25 jaar geleden gesloten, een top-down beleidsaandacht van reconversieplanning en een bottom-up beweging van lokaal initiatief elkaar kunnen ontmoeten. Deze nota wil graag de fora van ontmoeting en discussie helpen scheppen om tot vooruitgang te komen, een kwarteeuw na de dramatische mijnsluitingen.

Ter zijde: het is van bij de aanvang nodig om internationaal te denken, bij lezing en bespreking van deze tekst, want het is de confrontatie met goede voorbeelden uit mijnregio's buiten Vlaanderen, die kansen biedt om tot een volledig inzicht te komen.

In die zin zal de nota ook dienen als een aanzet tot ‘ontwikkeling en revisie van de regionale ontwikkelingsstrategie voor het industrieel erfgoed van de Mijnstreek’ die de auteurs ter harte nemen binnen het internationale SHIFT-X³ project dat in oktober 2014 met een breed internationaal gezelschap zal neerstrijken in C-Mine Winterslag (de eerste erfgoedherontwikkeling van internationaal niveau in Limburg) en in de Mijnstreek om een stand van zaken te maken rond ‘industriecultuur in Europa’ en een Europawijde promotiestrategie te bespreken.

I. Probleemstelling

In de Mijnstreek zijn sedert de sluiting van de steenkoolmijnen tal van onderzoeken en ontwikkelingsplannen of masterplannen opgezet om het historische erfgoed van de regio niet alleen te bewaren, maar ook om een toeristisch/economische ontwikkeling mogelijk te maken⁴. De opeenvolgende beslissingen van de Vlaamse Regering – sedert 1992 tot vandaag - om mijngebouwen te beschermen als monument, waren

1 Paul Boutsen werkt sedert 1989 in diverse functies en opdrachten rond de herontwikkeling van de Mijnstreek in Belgisch Limburg en is oprichter van vzw Het Vervolg, een non-profit ontwikkelingsorganisatie. Ina Metalidis ontwikkelde bij Manifesta 9 in 2012 het significante erfgoedluik binnen deze internationale kunstenhappening in Waterschei, Genk. Zij nemen ‘Het Vervolg’ als hun gezamenlijke noemer in standpunten in deze nota.

2 SALK: Strategisch Actieplan Limburg in het Kwadraat (nieuw reconversieplan Limburg naar aanleiding van de sluiting van de FORD-fabriek).

3 SHIFT-X (Interregproject IVc): samenwerking tussen 6 oude industrieregio's en 2 wetenschappelijke instellingen (in PL, CZ, D, A en B) rond hoe industrieel erfgoed benut kan worden ten gunste van duurzame endogene ontwikkeling en innovatie in traditionele sectoren en rond het bijsturen van regionale identiteit en het ontwikkelen van een positief imago voor deze regio's. De vzw STEBO is partner in dit project.

4 In de bibliografie van deze nota worden de meest opvallende rapporten ‘Mijnstreek masterplannen’ en projecten ter zake opgesomd, samengevat en voorzien van een bibliografie. Verder werd een selectie gemaakt van ‘experimentele interventies’ die bijgedragen hebben tot een nucleus van bewustzijn inzake ‘industriecultuur’.

overigens de perfecte voorzet om tot creatieve scenario's van valorisatie te komen. Immers nooit voordien en wellicht nooit meer in de toekomst zal Vlaanderen een industrieel park van deze ruimtelijke omvang en maatschappelijke impact verheffen tot 'beschermde status'. Er kan niet beweerd worden dat de regio niet heeft nagedacht over haar erfgoed.

Uit deze masterplannen en uit het SALK (Daems et al. 2013: 37) blijkt duidelijk dat Mijnerfgoed potentieel heeft als basis voor het creëren van een nieuw toeristisch product. En dat er een maatschappelijk draagvlak voor dit erfgoed is, werd ongetwijfeld bewezen door Manifesta 9 (Genk, Limburg 2012), dat als internationale biënnale voor hedendaagse kunst hoge ogen gooide bij het internationale maar ook lokale publiek en dat zich mede onderscheidde door het feit dat het georganiseerd werd in Waterschei, één van de zeven voorheen zo machtige koolmijnzetels. Het succes van Manifesta 9 kan ongetwijfeld gedeeltelijk toegeschreven worden aan het uitwerken van een erfgoedsectie die de rijke menselijke geschiedenis van deze locatie verbond met hedendaagse vraagstellingen en tegelijk de linken legde naar andere mijnbouwgebieden in West-Europa.

Twintig jaar na de sluiting van de laatste koolmijn is er dus veel 'basiswerk' geleverd en lijkt de regio klaar voor een gecoördineerde aanpak zodat de erfgoedontwikkeling kan ingeschakeld worden in het economische weefsel van de regio en onder meer via het aantrekken van toeristische activiteit ook bij te dragen aan job- en inkomencreeatie van de inwoners. Immers, de feitelijke herinschakeling in de ruimtelijke/economische structuur lijkt stilaan in een definitief feitelijk scenario vevat te zitten. Er zijn al of niet vooraf bedoelde rode draden te ontwaren:

- Het belangrijkste initiatief is, ondanks de evidente bovenlokale ruimtelijke samenhang en structuur van het mijngebied, genomen door het lokale beleidsniveau. Het zijn de steden en gemeenten die de weg getoond hebben: het aankopen van de sites – meestal 10 jaar na de sluiting -, het uitwerken van herbestemmingsscenario's, het uitlokken van investeringen en het uitbaten van herbestemmingen.
- Op de west-oost-as van Limburg lijkt 'duurzame ontwikkeling' een constante te worden: CEDUBO in Zolder, Cleantechcampus in Houthalen, Energyville in Waterschei...Eisden ontwikkelt zich als toegangspunt tot het Nationaal Park Hoge Kempen.
- Natuur is een ontwikkelingswaarde geworden. De regionale landschappen Lage en Hoge Kempen hebben de mijn-natuur omarmd en tot hoge bloei gebracht. Zij zorgen ook voor een economische vertaling.
- Op socio-cultureel gebied zorgt STEBO voor het renoveren van de typische mooie tuinwijkwoningen.
- Vrijwilligersverbanden, vaak van gewezen mijnwerkers, zijn de basis voor een geëngageerd erfgoedveld.

Het lijkt erop dat een bottom-up aanpak, ondersteund door hogere overheden via subsidies (Vlaamse en Europese) een nieuwe regio aan het maken is.

Toch wordt het aanwezige potentieel niet volledig benut, zeker niet op toeristisch vlak. Evenmin is er sprake van een regionale culturele ontwikkelingsstrategie met dit 'industrieel erfgoedpark'. Hoe kan dit?

Alle eerdere pogingen van overheidswege hebben hun doel niet of slechts gedeeltelijk bereikt omdat:

- Het Streekplatform Mijnstreek, als concreet forum voor visievorming en lange termijnplanning in de jaren 1990, is opgeheven en de individuele gemeenten dus nog enkel voor de eigen projecten gaan (bv. Genk voor C-mine, Beringen voor het Provinciaal Mijnmuseum en Be-mine, Houthalen-Helchteren voor de Cleantechcampus, Maasmechelen voor de Leisure Valley...)
- Toerisme Limburg het Mijnerfgoed tot op heden onvoldoende als toeristische troef heeft gezien en niet geïnvesteerd heeft in productontwikkeling, noch in een communicatieplan. Er wordt enkel 'geshopt' bij het vrijwilligerswerk om events op te zetten, die jammer genoeg weinig duurzaam zijn.
- Erfgoedcel Mijnerfgoed zich enkel met immaterieel erfgoed mag inlaten.
- Events zoals het Kolenspoorfestival (1998 en 2006) en Manifesta 9 (2012) te kortlopend

zijn om structurele verandering te realiseren.

Er is een gebrek aan een gedegen animatie en coördinatie die de nodige link legt tussen beleid, ondernemers, vrijwilligerswerk...en bijgevolg aan een communicatieplatform dat dit mogelijk kan maken. Dit resulteert in het totaal ontbreken van een stimulerend programma (vnl. inhoudelijk/menselijk) dat lokaal initiatief en ondernemerschap in deze erfgoedomgeving ondersteunt en dus van de broodnodige samenwerking.

Voorlopige conclusie:

“Na de fase van de masterplannen en eerder voorzichtige experimenten, is het tijd voor ACTIE!”

II. Actieplan voor de ontwikkeling van het erfgoed in de Limburgse Mijnstreek

Deze nota geeft een directe voorzet voor handelen, vertrekkend van de huidige situatie op het terrein.

En de juiste ‘mindset’ is nodig: **belangrijk is wel dat iedereen die een bijdrage kan leveren, daar ook toe uitgenodigd wordt. Of het nu gaat om een groot investeringsproject in het vastgoed van de koolmijnen, om een vrijwilligersvereniging die geëngageerde rondleidingen verzorgt in een mijncité of om een inwoner van een typische mijnwoning die een B&B wel ziet zitten... het gaat erom een dynamiek te creëren vanuit HANDELEN. Een dynamiek die mensen en instellingen waardeert voor wat ze doen en bijdragen en niet vertrekt vanuit een theoretische of politiek/ambtelijk geïnspireerde verkaveling. In de praktijk moeten de grenzen tussen zaken zoals immaterieel en materieel erfgoed, vrijwilligerswerk en professionele instellingen, natuur en cultuur...vervagen in het voordeel van een aantrekkelijke cocreatie van een nieuw ecologisch, cultureel en toeristisch landschap: de Mijnstreek. Dat is de basis voor de ontdekking van de ‘industrie cultuur Mijnstreek’.**

Om dit handelen uit te lokken moeten slechts een beperkt aantal principes aanvaard worden. Het zijn de maatregelen die de gemeenschap van overheden zou kunnen nemen: gemeenten en provincie engageren hun instellingen en beschouwen het verenigingsleven en de kleine ondernemers als evenwaardige partners. Uiteraard moeten de verenigingen en ondernemers zich daar ook voor openstellen. Top-down meets bottom-up.

Deze nood aan handelen laat zich samenvatten in een eenvoudig actieplan met **drie pijlers/maatregelen:**

- **Installeer een coördinatie,**
- **Laat alle instellingen op sterkte spelen en samenwerken,**
- **Laat iemand de linkers ontwikkelen.**

Deze nota is in de eerste plaats gericht aan spelers in erfgoedzorg – materieel en immaterieel - en aan spelers in de toeristische ontwikkeling. Het spreekt voor zich dat dit slechts een deel is van de actoren die een visie moeten hebben op het Mijnerfgoed en de ontwikkeling van de Mijnstreek. Een totaalstrategie voor regionale ontwikkeling is als een tafel met 4 poten: 1 gedragen werkblad voor een ruimtelijke, een economische, een culturele en een sociale strategie. Maar initiatief kan genomen worden door hen die kort bij de werkelijkheid staan: erfgoedzorgers, de (toeristische en culturele) onthaalsector, de plaatselijke bevolking en ondernemers...

Het zou goed zijn als deze spelers een gezamenlijke visie zouden hanteren. De hardere maatschappelijke sectoren zoals economie en ruimte functioneren zelf ook beter en meer gericht op mensen, wanneer zij een gesprekspartner vinden in de meer culturele sectoren.

Het erfgoed wordt zo ‘ grondstof voor regionale ontwikkeling’.

II.1 COORDINATIE of 'REGIE'

In verschillende masterplannen en conceptnota's (Boutsen 2002: 30, Metalidis & Mols 2012: 14, Mols 2008: 32-34, Verbeke & Van den Bossche 1996: 195 ...) wordt telkens benadrukt dat er nood is aan een coördinator (persoon of organisatie) die de regie neemt die nodig is om samenwerking en linken te ontwikkelen. Enkel op die manier kan een volwaardig ontwikkelingsplan in een toeristisch aanbod of een cultureel plan in een overkoepelende structuur gegoten worden.

Dat coördinatie werkt is bewezen door het korte bestaan van het Streekplatform Mijnstreek/Midden Limburg dat tussen 1995 en 2005 zorgde voor veel interne consensus in de Mijnstreek – er werd bv. overeen gekomen welke thema's elk mijnterrein zou kiezen als herontwikkelingsmotor (Beringen: site van het Mijnmuseum, Zolder: site van Duurzaam Bouwen, Winterslag: cultuur, Eisden: leisure...)

Coördinatie zal zorgen voor de noodzakelijke helicopterview op ontwikkelingen. Een vereiste is wel dat deze regie buiten de als belanghebbende geprofileerde instellingen ligt om eigenbelang uit te sluiten en geloofwaardigheid en vertrouwen op te bouwen op alle niveaus en bij alle instellingen. De 'regisseur' moet daarnaast aanvaard worden door alle gemeentebesturen en over de nodige bewegingsruimte kunnen beschikken om tussen de andere overheden (provincie, Vlaamse overheid) en projectontwikkelaars te functioneren.

II.2 OP STERKTE SPELEN en SAMENWERKEN

Er is ongetwijfeld een groot verschil tussen de niveaus waarbinnen in het erfgoedveld geopereerd wordt, zowel inhoudelijk als kwalitatief (gaande van professionele toeristische en erfgoedactoren tot vrijwilligersorganisaties die zowel geëngageerden als louter geïnteresseerden samen brengen). Vandaag bestaat er onvoldoende respect tussen de spelers van deze niveaus en er is ook concurrentie en jaloezie (vrijwilligersverenigingen worden vaak over het hoofd gezien in het toeristische aanbod).

Vzw Het Vervolg is ervan overtuigd dat deze niveauverschillen het toeristische aanbod kunnen versterken indien er op een doordachte manier mee wordt omgegaan. Deze stelling impliceert dat:

- 1) het 'schijngeweld' tussen toerisme en cultuur stopt,
- 2) vrijwilligers gewaardeerd worden en dat er echt gezocht wordt naar het oplossen van de structurele problemen waarmee men kampt (zie hieronder) en
- 3) dat deze laatstgenoemde organisaties niet langer enkel benut worden als tijdelijke en goedkope werkrachten voor evenementen of arrangementen.

-Eerste vereiste hierin is natuurlijk het bewust zijn van het bestaan van deze niveauverschillen. Ontwikkelaars, maar ook de organisaties zelf moeten (hun) sterktes en zwaktes herkennen. Enkele voorbeelden:

- Toerisme Limburg is een buitengewoon goede marketingmachine die – zoals ze heel Limburg en onderdelen ervan (Haspengouw, de natuur, het fietsen...) doeltreffend in de markt gezet heeft – ook de eigenheid en het aanbod van het brede Mijnerfgoed kan promoten en tot een commercieel succes kan maken. Uit de pogingen van deze organisatie om het Mijnerfgoed ook effectief te vermarkten blijkt echter een gebrek aan voeling met de eigenlijke inhoud en maatschappelijke / historische betekenis ervan.
- De Erfgoedcel Mijnerfgoed zet in op immaterieel erfgoed, maar kan de verbinding met het materieel erfgoed omwille van beleidsredenen niet maken.
- De provincie Limburg zet met haar eigen dienst, de Cel Mijnerfgoed, een voorbereidingstraject op om in 2018 tot een volwaardig Provinciaal Mijnmuseum in Beringen te komen, maar heeft te kampen met het feit dat de overige actoren Beringen daardoor in een concurrentiepositie plaatsen ("Waarom in Beringen en niet in een

andere gemeente van de Mijnstreek?”). Bovendien moet het provinciebestuur anno 2013 / 2014 dringend het voornemen van realisatie in Beringen activeren, wil men nog een geloofwaardig en realistisch voortraject opbouwen voor een werkelijk regionaal werkend museum.

- Er bestaat een bijzonder park van industriegebouwen die als geheel en in samenhang een krachtige USP vormen voor Vlaanderen. Helaas worden nog steeds iconische gebouwen zoals de Kolenwasserij van Beringen, uniek op internationaal niveau, in vraag gesteld in plaats van ontwikkeld. De voortdurende bedreiging van declassering van de Kolenwasserij legde bovendien een belangrijke hypotheek op de geloofwaardigheid van het museum-project in Beringen. Gelukkig besliste de Vlaamse regering i.h.k.v. het SALK actieplan om dit historisch en ruimtelijk zeer belangrijke gebouw te behouden als beschermd patrimonium, maar daarmee is er nog geen ‘oplossing’ gevonden voor de toekomst, dit bouwvolume waardig.
- Vrijwilligersorganisaties werken zeer waardevolle projecten uit die het behoud en de ontsluiting van het erfgoed garanderen, maar kampen met een aantal structurele problemen zoals onderlinge competitie, veroudering, gebrek aan werkingsbudget, weinig innovatief aanbod...
-

- Een tweede stap/vereiste bestaat uit het omschrijven van de sterkte van de ‘attracties’ en die vervolgens aan elkaar te linken in een duurzame samenwerking en aanbod. Het gaat erom de ‘topattracties’ (in de zin van naambekendheid en professionalisme) te onderscheiden van andere attracties:

Anno 2013 zijn enkele organisaties in het mijngebied in volle ontwikkeling, met het potentieel van een ‘topattractie’:

- Nationaal Park Hoge Kempen: met uitzicht op erkenning als UNESCO werelderfgoed.
- C-mine: koolmijn van Winterslag als toeristisch belevingspad (ondergrond/schachtbok-uitkijktoren), designcentrum, cultuurcentrum, centrum van creatief ondernemerschap.
- Maasmechelen Leisure Valley: shoppingattractie.

Andere kunnen zich op relatief korte termijn ontwikkelen als toplocatie:

- Beringen-Mijn: Provinciaal Mijnmuseum / Be-Mine / Kolenwasserij
- Connecterra / Terhills Maasmechelen
- Grindgebied Maasvallei (er liggen nog kansen in de toeristische exploitatie van dit gebied)

Op een iets bescheidener attractieniveau – maar bijzonder waardevol – zijn:

- Het huidige Mijnmuseum Beringen
- Het Museum van de Mijnwerkerswoning in Eisden
- Mijndepot Waterschei
- De meeste mijncités
- Volkspark Zwartberg
- De Mijnkathedralen
- Greenville Houthalen-Helchteren
- Kolenspoor As
- Mining&More: Mijnstreektours en Sleutelfiguren (ontwikkeld door Het Vervolg)

En dan zijn er tientallen ‘verborgen’ parels, die op zich bescheiden zijn, maar die deze regio echt bijzonder maken:

- Gebedshuizen van de verschillende culturen
- De mediterrane winkels en markten
- Markante initiatieven, zoals het Kruienenpad in Eisden

Laat ons ten slotte niet vergeten dat er een aantal ‘erfgoedspelers van formaat’ actief zijn in het

Mijngebied en die krachtige inhoudelijke partners kunnen zijn:

- Bokrijk in Genk
- Kelchterhoef / Hengelhoef in Houthalen-Helchteren

- In een derde stap zorgen we voor onderlinge samenhang en wederzijdse versterking. De ontwikkelplaatsen van de regio worden onderverdeeld en verbonden, rekening houdend met de publieksgerichtheid en toegankelijkheid.

We kunnen ons bijvoorbeeld baseren op modellen die in het buitenland blijken te werken in de praktijk en die qua schaalgrootte min of meer als model kunnen dienen voor Limburg⁵:

a) Welzow (Sachsen, Duitsland): Energy Route of Lusatian Industrial Heritage

Ontwikkeld door IBA Fürst-Pückler-Land en toeristische diensten op basis van “Route of Industrial Heritage” in het Ruhrgebied en “European Route of Industrial Heritage” (ERIH) en het gevolg van een brainstorm- en discussieproces waaraan alle regionale spelers deelnamen, ondersteund door internationale expertise.

De route ontsluit 10 locaties en focust op het thema energie als determinerende factor voor de industriële geschiedenis van deze regio. Locaties werden gekozen op basis van een aantal selectiecriteria en vervolgens ingedeeld in ‘highlight locations’, ‘places of interest’ en ‘insider tips’ (dit zijn plaatsen die nog niet volledig ontwikkeld zijn, maar de moeite waard zijn om ontdekt te worden). Er kunnen steeds nieuwe locaties aan de route toegevoegd worden, maar de nadruk blijft liggen op de link tussen het ‘oude’ en het ‘nieuwe’ landschap.

b) Hokkaido, Sorachi (Japan):

Attracties (gaande van koolmijnen, horeca, landschapsparken, geologisch interessante locaties, musea...) worden geordend in A-, B-, C- categorieën naargelang de mate van professionalisering en publieksbereik. Vervolgens worden op deze structuur thematische routes ontwikkeld (Geschiedenis, Kunst, Culinaire, Productie-Industrie-Natuur, Geologie). Binnen elk van deze routes, die in vogelvlucht een gebied van 50 km doorkruisen, komen steeds één of meerdere attracties uit elke categorie voor. (ontwikkeld door Prof. Yoshioka Hirotsuka, professor in ‘Regional planning and management’ Sapporo International University, Faculteit Toerisme).

c) Museumsverbund Steirische Eisenstrasse (Leoben, Oostenrijk):

Terwijl bovenstaande voorbeelden modellen aanbieden om ‘attracties’ onder te brengen in bepaalde categorieën en routes, kan het initiatief van het Museumsverbund – waarin een samenwerking ontwikkeld werd tussen 15 musea en erfgoedactiviteiten verspreid over 18 gemeenten – gelden als voorbeeld om een overkoepelende managementstructuur te creëren. De grote en de kleine musea werken samen wat marketing, collectiebeheer en –uitwisseling, regionale evenementen betreft. Ze delen ook een bescheiden gemeenschappelijke staf en zijn een aanspreekpunt voor lokale en regionale beleidsmedewerkers.

⁵ Excursie in Welzow (D), Museumsverbund Steirische Eisenstrasse (A) en Sorachi Management center in Japan zijn structurele partners van vzw Het Vervolg. De vzw onderhoudt een band met deze actoren en wisselt er kennis en expertise mee uit. Het Museumsverbund zal ons in het kader van het SHIFT-X project ondersteunen in het opzetten van een structuurplan voor Limburg.

II.3 LINKEN ONTWIKKELEN

Te ontwikkelen linken kunnen zijn:

- Het Kolenspoor als verbindend motief
- Het Mijnerfgoed in verbinding met het andere erfgoed in Limburg (landschap, natuur...), met thema's als grindwinning, Haspengouwse fruitteelt, Gallo-Romeins erfgoed. Ook verbindingen met gebieden buiten de Mijnstreek tot stand brengen is interessant (Euregio, Wallonië, mijnregio's verder weg...)
- Een relevant geografisch gebiedsgebied over de grenzen heen opzoeken: bv. Luik, de bakermat van de industrialisatie van het Europese vasteland; Maastricht, een begrip in Europa, verbonden met de Europese eenmaking; Aken en het Ruhrgebied (NRW): verwante mijnregio's, bakermat van duurzame ontwikkeling in Duitsland en Europa.
- ...

Voor de ontwikkeling van de linken is er nood aan een goede back office, een databank (studies, overzicht erfgoed, historici...) en een platform voor het ontwikkelen van communicatie. Bovendien moet dit gebeuren door een persoon of organisatie 'van vlees en bloed' en met geloofwaardigheid op het terrein.

Men zou kunnen overwegen deze rol aan vzw Het Vervolg toe te bedelen, omdat deze non-profit organisatie onafhankelijk is, jarenlange praktijk en netwerk heeft en multidisciplinair georiënteerd is.

Vzw Het Vervolg kan, mits fundamentele uitbreiding van haar werking dit actieplan uitvoeren en ziet als organisatie een hoge slaagkans, zeker in het kader van het ontwikkelen van linken (zie II.3). We formuleren een aantal argumenten om dit aan te tonen:

- Tijdens de afgelopen 20 jaar heeft Vzw Het Vervolg een expertise opgebouwd die erkend wordt door andere partijen in binnen- en buitenland.⁶ In die hoedanigheid schreven medewerkers mee aan de masterplannen, concepten, nota's,...die nu reeds op tafel liggen en ondernamen ze zelf ook initiatieven om voorstellen te ontwikkelen en te presenteren aan overheidsinstanties én vrijwilligersorganisaties.
- Vzw Het Vervolg is een organisatie in de Mijnstreek die oog heeft voor de volledige regio én zich binnen dit gebied inzet voor alle vormen van erfgoed – onroerend, roerend en immaterieel.
- Vzw Het Vervolg is fundamenteel verankerd in de werking rond het Mijnerfgoed, zowel op
 - o beleidsniveau: deelname aan Streekplatform Midden Limburg, RAM colloquia, EURACOM,...
 - als
 - o vrijwilligersniveau: goede contacten met alle vrijwilligersorganisaties en erfgoedontwikkelaars in de Mijnstreek (vaak als historische mede initiatiefnemer)
 - als
 - o internationaal niveau (bv. EURACOM, SHIFT-X)
- Vzw Het Vervolg kan zich profileren als een organisatie die
 - o 'betrokken' is,
 - o de sterktes en zwaktes kent binnen al de opererende partijen (inclusief die van de eigen organisatie) en hen steeds met respect behandelt,
 - o over de nodige geloofwaardigheid beschikt om een vertrouwensband (verder) uit te bouwen, en in die hoedanigheid de nodige linken kan ontwikkelen,
 - o de ambitie heeft om een internationaal aanbod te ontwikkelen en daartoe al de 1^e stappen heeft ondernomen (bv. projecten Coalface, contacten met Waalse initiatieven en organisatoren/ontwikkelaars van Maastricht 2018, SHIFT-X).

Om het actieplan te verwezenlijk is de inzet nodig van een eerder beperkt, doch goed ingeworteld team van coördinatoren/animatoren die op alle nodige niveaus (beleid van de provincie, gemeenten, ondernemers en vrijwilligersorganisaties) in vertrouwen met alle partners kan werken. Binnen het huidige team van Vzw Het Vervolg zijn reeds de geschikte personen hiervoor aanwezig (o.a. expert mijnregio, expert erfgoed en ontsluiting [voorheen Manifesta 9], expert educatie, expert cultuur).⁷

⁶ Vzw Het Vervolg was onder meer spreker op internationale conferenties in 2011 en 2012 in Polen, Duitsland, Kazachstan,... Bovendien is Het Vervolg met haar project COALFACE wereldwijd actief rond beeldvorming van mijngebieden.

⁷ Er is echter binnen onze organisatie dringend nood aan uitbreiding in de zin van voltijdse tewerkstelling. Vandaag wordt dit werk verzet met vrijwilligers en deeltijdse medewerkers.

III. Plan van aanpak

Los van het feit of men de auteurs van dit document 'Tijd voor Actie!?' volgt in hun stelling om vzw Het Vervolg in te schakelen, kan men de essentie van de opdracht voor de facilitatoren voor erfgoedontwikkeling in de Mijnstreek als volgt formuleren in een drietal speerpunten:

- Werken met de hoofdingrediënten 'patrimonium', 'mensen' en 'landschap'
- Werken vanop een communicatieplatform
- Werken aan aanbod / content gericht op lokale, nationale en internationale doelgroepen.

III.1 Hoofdingrediënten voor het creëren van het aanbod

Het cultuurlandschap wordt uitgemaakt door datgene wat de streek bindt en onderscheidt van andere streken. Om de werkelijkheid hanteerbaar te maken (het cultuurlandschap te bewerken) wordt gewerkt met drie kernthema's. Deze kernthema's zullen de drager van de verhaallijnen en het belevingsconcept worden.

- Patrimonium: het beschermde erfgoed (industriële erfgoedpark), tuinvijken, mijnkathedralen, moskeeën, orthodoxe en andere gebedshuizen, casino's, scholen...
- Mensen: de mijnwerker, migratie en het samenleven en werken van verschillende culturen, lokale gemeenschappen en verenigingen, gastronomie, hedendaagse jeugdcultuur uit de cités en de bijdrage van kunstenaars aan het leven en de toekomst van de streek, immaterieel erfgoed, het idee 'Klein Europa'⁸...
- Landschap: met nadruk op de typische vermenging van industrie en cultuur. Dit element kan verder uitgebreid worden naar de grind- en zandontginning in de Mijnstreek.

(Boutsen 2002: 11-12)

De kracht van deze thema's ligt in het feit dat elke vorm van erfgoed en dus elk initiatief hierin ondergebracht kan worden. Ze zijn met andere woorden 'verbindend' en bieden aan de bezoeker (en toeristische ontwikkelaars) een structuur aan op basis waarvan gekozen kan worden voor uitgestippelde routes en/of zelf een aanbod ontwikkeld kan worden naargelang specifieke behoeftes en wensen. Deze aanpak past binnen hetgeen beschreven staat in II.2, 'op sterkte spelen en samenwerken'.

III.2 De Mijnstreek in een werkbaar schema: communicatieplatform

Er is nood aan een communicatieplatform dat het ontwikkelen van een gedegen streekcommunicatie (extern én intern) als doel heeft en daarom ook inzet op het begeleiden/coördineren van alle aanbod: onroerend erfgoed, roerend en immaterieel erfgoed, vrijwilligerswerk (alle musea in de streek), toeristische ondernemers, typische industriële spelers van de regio (grind en zand...), de regionale landschappen Lage Kempen en Kempen en Maasland (met haar UNESCO-aanvraag), de gemeentelijke en provinciale projecten van herbesteding van mijngebouwen...

Materieel kan dit platform zich uiterlijk presenteren als een publicatie die het hele toeristische aanbod van de Mijnstreek in het juiste verband brengt (zoals bv. Westhoekjes en de Grote Oorlog), ondersteund door een actuele en actualiseerbare databank (fysiek en digitaal). Een coördinator begeleidt de creatie ervan, maar

het is in se een participatief planningsproces dat ervoor zorgt dat alle toeristische aanbieders en hoeders van onderdelen van het Mijnerfgoed (eindelijk) met elkaar gaan samenwerken om één gecoördineerd

⁸ De Mijnstreek wordt ook wel gezien als 'Klein Europa' waarmee bedoeld wordt op de vele linken en banden die er zijn met de meeste Europese landen en de rest van de wereld. En dit via de tienduizenden immigranten die invloeden uit thuislanden meebrachten en nog steeds contacten met hun land van herkomst onderhouden.

programma uit te werken en te handhaven.

De databank zelf bestaat uit:

- Een overzicht van (en fysiek contact met) alles wat er is aan ontsloten en ontsluitbaar cultureel erfgoed, onder de categorieën patrimonium, mensen en landschap (cfr. supra),
- Een databank mondelinge geschiedenis/digitalisering van erfgoed (met alle bestaande materialen, maar ook collectievormend indien nodig)⁹,
- Een contactcentrum voor buitenlandse uitwisseling en samenwerking.¹⁰

Deze begeleide databank wordt vervolgens ter beschikking gesteld aan allen die digitale en/of fysieke ontsluitingsprojecten willen realiseren. We weten dat er een aantal projecten in voorbereiding zijn (o.m. bij Toerisme Limburg, maar ook bij een aantal plaatselijke platformen). De auteurs geloven wel in de toegevoegde waarde van digitale ontsluitingsprojecten (apps e.d.m.) maar het gaat wel om 'toegevoegd' aan een nog te creëren basisaanbod.

De essentie is immers dat het creëren van het basisaanbod – alle masterplannen uit de recente geschiedenis ten spijt – nog moet gebeuren in de Mijnstreek.

Zoals hoger gesteld, kan men de realisatie en permanente animatie van dit communicatieplatform bij een organisatie als vzw Het Vervolg leggen, maar men kan ook overwegen deze functie te leggen bij:

- Het (nieuwe) mijnmuseum, dat vanuit Beringen, met de hele regio werkt,
- Een Intergemeentelijke samenwerkingsstructuur (bestaande of nieuwe),
- Een combinatie van al deze mogelijkheden.

III.3 Aanbod/content ontwikkelen gericht op lokale, nationale en internationale doelgroepen

De ontwikkeling van cultuur en toerisme gaat uiteraard over het aantrekken van mensen naar een regio. Het gaat echter ook over fierheid van de inwoners. In de Mijnstreek leven nog tienduizenden mensen met een actieve herinnering aan de mijnen. Zij mogen niet over het hoofd gezien worden bij de doelgroepomschrijving.

Daarom moet internationale ambitie steeds hand in hand blijven gaan met aandacht voor een gewaardeerde plaats en rol voor de lokale bevolking. Het gaat tenslotte om hun erfgoed, hun eigen erfenis. De inwoners van de streek zijn de beste ambassadeur, maar het zijn degenen die baat moeten hebben bij de culturele en economische ontwikkelingen.

Bovendien is de rol van spelers als musea, scholen, bibliotheken, lokale media in de erfgoededucatie en –promotie niet te onderschatten.

De aspiraties en ambities kunnen internationaal gevoed worden.

Een voorbeeld: deelname aan het Interregproject IVc – SHIFT-X: erfgoed als grondstof voor regionale ontwikkeling

In SHIFT-X werken zes oude industrieregio's en twee wetenschappelijke instellingen (die gespecialiseerd zijn in systeeminnovatie) samen. Het zijn allemaal Centraal-Europese regio's (PL, CZ, A, D) die de Limburgse Mijnstreek uitnodigden tot deelname, voornamelijk op basis van onze kwaliteit van het werk in de mijncités en de herbesteding van de mijngebouwen in Limburg (de formele partner is STEBO, vzw Het Vervolg

⁹ Een activering van een documentatiecentrum mondelinge geschiedenis en archivering/digitalisering van het roerend en onroerend erfgoed is bijzonder relevant, omdat de verhalen van mensen uit de Mijnstreek NU nog kan aangelegd worden en de bron bij uitstek kan worden voor toekomstige producten van digitale ontsluiting.

¹⁰ Een van de kernproblemen in de Limburgse reconversie is het totaal ontbreken van een internationaliseringsstrategie (cfr. SALK rapport en eigen overtuiging). Daardoor mist de Mijnstreek zeer veel kansen, ook in de toeristische ontwikkeling. Vzw Het Vervolg heeft inzetbare contacten in alle mijnregio's wereldwijd.

ontwikkelt mee de inhoud).

Samen ontwikkelen, testen en verspreiden de partners praktische inzichten rond hoe industrieel erfgoed kan benut worden ten gunste van duurzame endogene ontwikkeling, ten gunste van innovatie in traditionele sectoren en voor het bijsturen van regionale identiteit en het ontwikkelen van een positief imago van de regio's.

Het hoofddoel van de activiteiten in SHIFT-X is de noodzakelijke sociale en economische transitie van deze regio's vooruit te helpen en om hun concurrentiepositie en aantrekkelijkheid te verbeteren.

Het project heeft 3 resultaatgebieden: 1) de bestaande managementstructuren voor cultureel erfgoed verbeteren, 2) de innovatie van op erfgoed gebaseerde producten, 3) het imago van de regio's verbeteren.

Een initiatief: overlegplatform van regionale experts in de Mijnstreek

In het voorjaar van 2013 kwamen volgende 'grassroots' initiatieven uit de Mijnstreek samen in het mijnmuseum van Beringen: het Mijnmuseum van Beringen, de Vrienden van het Mijnmuseum, Mijndepot Waterschei, Museum van de Mijnwerkerswoning Eisden, STEBO – met haar buurtwerkinitiatieven -, vzw Het Vervolg. Zij beslisten om:

- Periodiek te blijven samen komen
- Informatie uit te wisselen en elkaars initiatieven te promoten
- Gezamenlijke thema's, problemen en uitdagingen te bespreken:
 - o Behoeft aan publieksgerichte informatie en communicatie over het Mijnerfgoed
 - o Nieuwe souvenirs voor de musea
- Samen te werken met plaatselijke creatieve projecten en ondernemers in de sfeer van 'arts&crafts', kleinschalig en sociaal ondernemerschap ter zake
- Samen te studeren op een wenselijke toekomstige structuur voor de musea en erfgoedinitiatieven in de Mijnstreek
- Van daaruit in een volgende fase structureel contact te zoeken met de verschillende relevante overheden en administraties om samen het erfgoed van de streek tot bloei te brengen.

Dit forum bespreekt als eerste voorliggende nota 'Tijd voor Actie !?'

IV. Conclusie

De belangrijkste elementen van deze nota kunnen best uitgedrukt worden in de quote 'Tijd voor actie!?' Gezien de huidige situatie kunnen we stellen dat de tijd rijp is om over te gaan tot handelen.

Op basis van drie acties kan de stap van theorie/concept-ontwikkeling naar de praktijk genomen worden:

- Installeer een coördinatie / regie,
- Laat alle instellingen op sterkte spelen en samenwerken,
- Laat iemand de linken ontwikkelen.

BIBLIOGRAFIE

1. Bronnen¹¹

- EURACOM (ed.) (1994) Een frisse wind waait vanuit de mijngemeenten...Referaten gepresenteerd op de 7 RAM colloquia. Genk, Euracom.*
- VERBEKE, M. & VAN DEN BOSSCHE, L. (1996) Toeristische ontwikkelingsmogelijkheden in de Limburgse Mijnstreek. Studie in opdracht van NV Mijnen. Leuven, ISEG.*
- SCHEPMANS, J.L. (1997) Ruimtelijke visie op de Mijnstreek. Niet gepubliceerd, Streekplatform Mijnstreek vzw.*
- BOUTSEN, P. (1999) Binnen kijken, buiten meer zien. Een bezoekerscentrum voor de Mijnstreek. Genk, Streekplatform Midden-Limburg.*
- BOUTSEN, P. (2002) Toeristisch Plan Mijnerfgoed 2003-2006. Hasselt, Toerisme Limburg.*
- BOUTSEN, P. (2005) Bezoekerscentrum Winterslag. Voorstudie en concept voor ontwerp. Genk, i.o.v. Stad Genk.*
- MUSEUMSVERBUND STEIRISCHE EISENSTRASSE (2005) Vermarktungspolitische Überlegungen zum Museumsverbund Steirische Eisenstrasse. Leoben.
- MOLS, P. – Contrapunt (2008) Masterplan Mijnstreek. Hasselt, provincie Limburg.*
- YOSHIOKA, H. (2009) Hokkaidō Sorachi shichō (北海道空知支庁). 『元気空知！産炭地域活性化戦略』 (Genki Sorachi! Santan chiiki kasseika senryaku, Ned.: Een gezond Sorachi! Een revitalisatiestrategie voor de mijnstreek). Iwamizawa-shi: Hokkaidō Sorachi shichō.
- ARENTS, T. (2011-2012) Reconversie, een lokaal antwoord op een mondiale transitie: de mijnstreken van Sorachi en de Kempen vergeleken volgens de regulatietheorie. Masterpaper K.U. Leuven.
- METALIDIS, I. & MOLS, P. (2012) De toekomst in de steigers. Manifest voor de Mijnstreek. Genk, Manifesta 9 – PCCE – Cel Mijnerfgoed – Erfgoedcel Mijnerfgoed, beleidsdocument.*
- BOUTSEN, P. (2012) Nota opgesteld door TIKB-Transit en Vzw Het Vervolg SALK ontwikkelaars. Houthalen-Helchteren, niet gepubliceerd.
- DAEMS, H. & expertengroep (2013) SALK eindrapport. Strategisch Actieplan voor Limburg in het Kwadraat. Genk.*
- SZONN, C. (2013) ENERGY-Route of Lusatian Industrial Heritage. A tourism product and marketing network. Presentatie gegeven tijdens SHIFT-X tandem meeting op 5 en 6 maart 2013.

¹¹ Samenvattingen van de met een * aangeduide referenties volgen op de bibliografische lijst.

2. Samenvattingen van Masterplannen en concepten

Een frisse wind waait vanuit de mijngemeenten...Referaten gepresenteerd op de 7 RAM colloquia (1994)

De mijngemeenten wilden met dit initiatief, het RAM (Reconversie Actieplan Mijngemeenten) en de organisatie van een reeks van 'bottom – up' colloquia de toenmalige bestaande reconversie voorstellen opnieuw ijken, herdefiniëren en actualiseren. Daarnaast wilden zij de bevolking op een actieve en intensieve wijze betrekken bij het formuleren van beleidsvoorstellen voor de komende jaren. Dit zou de basis vormen voor een vernieuwd reconversiegeloof na het KS-schandaal van 1992.

De publicatie bundelt de voordrachten van de 7 colloquia:

1. Een regionaal en lokaal sociaal-economisch reconversiebeleid
2. Nieuwe economische impulsen
3. Een regionaal scholings- en opleidingsbeleid
4. Ruimtelijke herbestemming van de mijnregio
5. Sociale leefbaarheid in woonwijken
6. Veiligheid
7. Op naar een Reconversie Actieplan voor de Mijngemeenten

Met name colloquium nummer 4, ruimtelijke herbestemming van de mijnregio, zette voor het eerst publiek bakens uit voor een duurzame herbestemming van het dan nog recent beschermde mijnverfgoed en de verschillende koolmijnen.

De RAM colloquia waren vervolgens de directe aanleiding tot de opstart van het Streekplatform Mijnstreek, een structurele samenwerking tussen de gemeentebesturen van de Mijnstreek. De opdracht: langetermijndenken en visievorming introduceren in de reconversie. Het Streekplatform Mijnstreek werd onder druk van provinciale en Vlaamse beleidsingrepen later uitgebreid tot Midden-Limburg en vervolgens afgeschaft. Nochtans blijven de effecten van goed vijf jaar werking tot op vandaag voelbaar in de Mijnstreek.

Toeristische ontwikkelingsmogelijkheden in de Limburgse Mijnstreek (1996)

NV Mijnen verleende een studieopdracht aan het ISEG (K.U. Leuven) met als doel het formuleren van een visie op de toeristische potenties van de Mijnstreek ter ondersteuning van, of in combinatie met, de overige opties die werden genomen voor de herbestemming van de mijnsites en –gebouwen. Er werd gepolst naar de draagkracht en levensvatbaarheid van initiatieven en naar de sterke en zwakke punten van het toenmalige toeristisch product of m.a.w. naar het potentieel van toerisme en recreatie als revitaliseringsinstrument (i.f.v. reconversie).

In eerste instantie wordt een toekomstbeeld uitgewerkt op het niveau van de afzonderlijke sites door het in kaart brengen van de mogelijkheden ervan (bv. aanwezige musea, infrastructuur, horeca, logies, landschap, fietsroutes...). Het belangrijkste streefdoel van deze studie is echter het integreren van deze 'deelproducten' in een regionaal concept waarin het thema 'mijnverleden' voorop staat en waarbij de afzonderlijke sites een schakel in het geheel vormen. Er wordt op gehamerd dat het aanbod complementair moet zijn, niet concurrentieel. In het uitgewerkte model wordt gekozen voor de concentratie van toeristische kernactiviteiten in enkele sterke toeristische clusters (functionele en ruimtelijke eenheden). Elke cluster heeft een sterk kernproduct, omgeven door een aantal ondersteunende voorzieningen, eventueel kleinschaliger. De haalbaarheid van dit regionaal ontwikkelingsmodel wordt getoetst aan de hand van een SWOT-balans van de Limburgse Mijnstreek in de toeristische markt. Als sterkte wordt aangehaald dat het mijnpatrimonium een competitief voordeel biedt t.o.v. andere toeristische regio's. Het is een uniek product. Het mijnverfgoed kan dus ontwikkeld worden tot kernproduct voor het toerisme in Limburg. Daartoe wordt een plan van aanpak ontwikkeld, met vooral aandacht voor regiomarketing en het ontwikkelen van marketinginstrumenten, beide als onderdeel van een sterk regionaal managementmodel (nood aan een coördinator!).

Ruimtelijke visie op de Mijnstreek (1997)

Doel van deze studie uitgevoerd door Jean-Luc Schepmans en Lut Gijsenbergs in opdracht van het Streekplatform Mijnstreek, was het eenduidig vaststellen van de draagkracht van de mijngemeenten (bebouwing, infrastructuur, economie en toerisme) aan de hand van reeds verrichte studies uit het verleden.

Deze draagkracht wordt vervolgens getoetst aan de toenmalige noden en behoeften binnen het mijngebied en aan de toen in opmaak zijnde ruimtelijke structuren op hogere planniveaus.

Er wordt specifiek ingegaan op de ruimtelijke herontwikkeling/herwaardering van de mijnterreinen op een manier waarop het te behouden patrimonium op een positieve en samenhangende wijze in de kijker wordt geplaatst, gekoppeld aan de herontwikkeling van het kolenspoor. En dit vanuit een specifieke visie en doelstellingen:

- het op een samenhangende manier ontsluiten van het bouwkundig cultureel erfgoed van het mijnverleden i.h.k.v. het bewerkstelligen van synergie en imagovorming
- het ontwikkelen van duurzaamheid en kwaliteit, maar ook van een diversiteit die toelaat dat de ruimtelijke ontwikkelingen complementair zijn met mekaar. Dit in functie van het verhogen van de attractiviteit van de streek, het uitspelen van haar troeven en het creëren van een nieuwe identiteit en dynamiek.
- het creëren van optimale kansen voor de uitbouw van een toeristisch-recreatief netwerk met een aantal trekkers op Vlaams niveau die het cultureel-toeristisch imago versterken.

Binnen kijken, buiten meer zien. Een bezoekerscentrum voor de Mijnstreek (1999)

In deze publicatie, in opdracht van het Streekplatform Midden-Limburg, wordt een concept ontwikkeld voor het oprichten van een bezoekerscentrum op de mijnsite van Winterslag, met als doel het aanwakkeren van interesse van bezoekers om het toeristisch thema van de regio in zijn diversiteit te gaan verkennen. Fysiek zou zich dit vertalen in een combinatie van een ontvangstruimte, informatiebalie, winkel (souvenirs), horecavoorziening en expositieruimte.

Aan dit centrum wordt een regionale en lokale opdracht toegekend. In eerste instantie gaat het om het presenteren en begeleiden van het toeristische, recreatieve en culturele aanbod van de regio (via een informatie- en souvenirwinkel, expositieruimte en auditorium voor groepen en voor multivisie). Daarnaast ligt de nadruk op het ontsluiten van de mijnsite van Winterslag (ontwikkelen van een begeleidingssysteem en garanderen van toegankelijkheid van de onderdelen van de site).

Het bezoekerscentrum wordt gezien als de kern van een toeristische recreatieve cluster (naast een Mijnstreekmuseum en een toeristisch-recreatief complex), gekoppeld aan toeristische steunpunten op de overige mijnzetels en aan fysieke netwerken (trein, fiets, auto). Regionale samenhang wordt immers gezien als een belangrijke voorwaarde om tot toeristische productontwikkeling te komen binnen een regionaal toeristisch ontwikkelingsmodel (waarvoor gekozen wordt in deze concept).

Toeristisch Plan Mijnerfgoed 2003-2006 (2002)

Op 4 december 2002 ondertekenden de mijn gemeenten – Beringen, Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren, Genk, As en Maasmechelen – en Toerisme Limburg een convenant waarin werd overeengekomen om tussen 2003 en 2006 ervoor te zorgen dat het mijnerfgoed van Limburg kan doorgroeien tot een volwaardig toeristisch product. Er werd gewezen op het feit dat toerisme de nieuwe economische toekomst van de mijnen vormde.

Het plan omschrijft hoe het mijnerfgoed ontwikkeld kan worden tot een nieuw toeristisch product door de streek 'beleefbaar' te maken en dit in samenwerking met de lokale bevolking (die het verhaal vertelt). Dit product heeft het voordeel dat het niet bestaat bij de concurrentie. Het kan dus maximaal uitgespeeld worden als onderscheidend vermogen. De focus moet daartoe liggen op drie kernthema's die tegelijk overkoepelend zijn als geschikt voor lokale toepassing: patrimonium, mensen en landschap. Samen vormen deze thema's het cultuurlandschap Mijnstreek.

Maatregelen die hiertoe ondernomen moeten worden bevinden zich op 7 niveaus:

- ontsluiting: routestructuren voor wandelen, fietsen, auto... , bebording, toegankelijkheid mijnterreinen en –gebouwen en terrils
- onthaal: infrastructuur, website, folder, kaart, gidsen, publieksbegeleiding (bv. opleiding en bijscholing gidsen)
- ontwikkeling van attractiepunten in elk van de mijn gemeentes en het linken ervan met niet-mijnerfgoed-attracties

- communicatie en beeldvorming: het ontwikkelen van een eigen regio-stijl
- ondersteunende maatregelen: logies, culinair, arrangementen, evenementen...
- sensibiliseren van de lokale bevolking
- coördinatie en productontwikkeling (o.a. erfgoedconvenant)

Bezoekerscentrum Winterslag. Voorstudie en concept voor ontwerp (2005)

In 2005 zijn de voornaamste bakens voor de herbestemming van de koolmijn van Winterslag uitgezet: de site wordt een economisch, cultureel en toeristisch actief gebied met veel bezoekers en bezoekersgroepen. Aangezien onthaal wordt gezien als een professionele behoefte en omdat het een boost in toeristische ontwikkeling biedt, geeft de Stad Genk de opdracht om een bezoekerscentrum te ontwikkelen op de site van Winterslag. In deze voorstudie wordt een beschrijving gepresenteerd van het bezoekersonthaal en de toeristische attractie die Winterslag zal worden (op basis van een aantal voorbeelden uit het buitenland).

Een analyse van de site leidt tot het definiëren en uitwerken van volgende functies:

- een hedendaags informatiecentrum – front office
- promotie en productontwikkeling – back office
- de Winterslag-belevens (erfgoedcomponenten – o.m. ontwikkelen ondergrond experience en beklimming schachtoren - en presentatie technische toevoegingen)
- publiekswerking/site management

Masterplan Mijnstreek (2008)

Het masterplan werd opgesteld i.o.v. het Provinciebestuur – PCCE – met de mijn gemeenten – cultuurbeleidscoördinatoren als centrale referentiegroep, met als doel een strategisch kader te schetsen voor de duurzame integratie van het mijn erfgoed in de regionale ontwikkeling: een dergelijk plan reikt alle betrokkenen een gezamenlijke visie aan, brengt actoren samen en zet aan tot samenhangende acties die het erfgoed ontwikkelen en ontsluiten.¹²

In de prospectiefase van het Masterplan werd duidelijk dat de Mijnstreek niet echt als een regio wordt ervaren, ondanks het feit dat de mijnbouw in het recente verleden zo'n sterke impact gehad heeft op het lokale sociale, economische en maatschappelijke weefsel dat ze de hele regio heeft gevormd. Door de diversiteit en het multiculturele karakter beschouwen de bewoners ze eerder als een 'archipel' van eilanden: bevolkingsgroepen leven naast elkaar en hebben nauwelijks onderling contact. Het erfgoed van de Mijnstreek kan een belangrijke rol spelen in het creëren van verbinding tussen deze groepen. Om dit resultaat te bekomen zijn volgens het Masterplan drie stappen nodig:

- het opzetten van een (sociaal-culturele) infrastructuur door a) musealisering en archivering van de 'Collectie Mijnstreek' in een provinciaal mijnmuseum, b) het oprichten van een foto- en activiteitendatabank en c) het benoemen van pleisterplaatsen en satellieten.
- een innovatieve omgang met het erfgoed (via dialoog, ontmoeting en uitwisseling)- het werken aan een gezamenlijke doelstelling, hiertoe zijn naast de middelen, een gedegen regie en communicatie nodig.

De voornaamste taak van de 'regisseur' van dit proces is het realiseren van de drie punten waarop het masterplan is gericht. Dat betekent dat de regisseur niet zelf activiteiten gaat ontwikkelen, maar er zorg voor draagt dat ze ontwikkeld worden en op elkaar afgestemd zijn.

Manifest voor de Mijnstreek. De toekomst in de steigers (2012)

Dit manifest werd ontwikkeld tijdens Manifesta 9 (2012), op basis van de resultaten uit twee workshops en een tweedaags symposium. Het bouwt verder op de resultaten uit het Masterplan voor de Mijnstreek (2008). De input is afkomstig van vier 'doelgroepen', nl. actoren uit het a) kunst en erfgoed-, b) toerisme en economie-, c) welzijn en migratie- en d) monument en landschap-veld.

¹² www.pcce.be

Het omschrijft de kenmerken en tegelijk het potentieel van de Mijnstreek en plaatst deze in een toekomstperspectief. Concreet gaat het om drie aspecten:

- diversiteit van bevolking, landschap en verleden;
- internationalisering of de Mijnstreek als 'Klein Europa', waarmee bedoeld wordt op de vele linken en banden met Europese landen en de rest van de wereld ten gevolge van migratie;
- dynamiek en verandering of de manier waarop er steeds op dynamische wijze gezocht wordt naar toekomstperspectieven tijdens en na transformatieperiodes (zoals de sluiting van de mijnen).

Wanneer ingezet wordt op dit kapitaal – met (immaterieel) erfgoed als basis – wordt de Mijnstreek een plaats voor ontmoeting en uitwisseling tussen verschillende groepen mensen en kan de regio een eigen identiteit ontwikkelen waarmee het zich onderscheidt van de andere Europese regio's. Dit kan enkel mits het erfgoed geactualiseerd wordt en in die hoedanigheid de link legt tussen verschillende beleidsdomeinen zoals economie, cultuur, innovatie, ruimtelijke planning... Daartoe is, naast een toeristisch offensief, een overkoepelende coördinatiestructuur/regie nodig die ten volle inzet op samenwerking. Het PCCE, de cel Mijnerfgoed en de Erfgoedcel Mijnerfgoed stellen zich binnen dit manifest kandidaat om deze rol op zich te nemen.

SALK eindrapport. Strategisch Actieplan voor Limburg in het Kwadraat (2013)

Eén van de fiches in het SALK rapport behandelt het thema 'Actieplan voor het versnellen van de vrijetijdseconomie'. Bij het beschrijven van de gebieden waarbinnen innovatie, export en ondernemerschap mogelijk is wordt het potentieel van het Mijnerfgoed onderlijnd. Er wordt benadrukt dat een nieuwe invulling van het mijnpatrimonium toeristisch internationaal gevaloriseerd kan worden aangezien het als USP geldt voor Limburg.

3. Subjectieve lijst van experimentele interventies gericht op ontdekken van Industriebouwen Mijnstreek

(1) De koolmijn dient als podium voor evenementen voor een lokaal publiek. Dit evenement trekt jaarlijks 10 000 tot 20 000 bezoekers aan, afhankelijk van de weersomstandigheden.

(2) De koolmijn werd in ongepolijste vorm gebruikt als platform voor lokale kunstenaars.

(3) Geïnspireerd op 'Our House' en de Westergasfabriek in Amsterdam.

(4) Georganiseerd door Streekplatform Mijnstreek, met als belangrijkste deelproducties: theaterproductie K-Bel of de ballade van een spookmijn op de losvloer van de kolenwasserij in Beringen en het project 'alles open', waarbij voor het eerst alle mijn terreinen gedurende vier weekends in september open waren voor het grote publiek.

(5) Live TV-show vanuit de toen nog niet gerestaureerde barenzaal in Winterslag.

(6) Georganiseerd door vzw Het Vervolg . Doel: zoeken naar een stukje gemeenschappelijk cultuurbeleid in de Mijnstreek. Met onder andere eigen producties zoals Charbonnage, Cité Musique,...

Uitleiding: situering van vzw Het Vervolg, projectencentrum van de Mijnstreek

Het Vervolg is een non – profit ontwikkelingsorganisatie, gevestigd in de Belgisch – Limburgse Mijnstreek. De vzw Het Vervolg, projectencentrum van de Mijnstreek, is opgericht in 1990 tijdens de periode van de mijnsluitingen om aandacht te vragen voor een meer sociaal en culturele component van de wederopbouw van de streek door het:

- Bewaren en valoriseren van het collectief geheugen van de streek.
- Bewaren en valoriseren van het mijnpatrimonium.

In de eerste periode werd er gewerkt vanuit een vrijwilligersnetwerk en werden vooral journalistiek werk en publicaties rond de problematiek van de koolmijnen gestimuleerd.

Sedert 2003 werkt Het Vervolg professioneel aan initiatieven die ‘verbinding, betrokkenheid en creativiteit’ stimuleren in Limburg. Enkele voorbeelden zijn het Kolenspoorfestival, diverse reizende culturele producties (expo’s, theater, publicaties...), een fotografieregalerij, toeristische projecten die de Mijnstreek promoten ...

Sedert 2010 werkt Het Vervolg rond de kernthema’s: IDENTITEIT en TRANSITIE.

Het Vervolg ziet de Limburgse Mijnstreek en parallel daarmee andere industriële gebieden in de wereld die een rol spelen / speelden in de energie- en grondstoffenwinning, als zeer specifieke gebieden. Deze streken zijn getekend door hun geschiedenis en zijn daardoor plaatsen van betekenis in de geglobaliseerde wereld. Deze regio’s hebben een diep ingewortelde identiteit en dus is het onderzoeken daarvan belangrijk, o.m. omdat deze gebieden ervaring hebben met ‘verandering op grote schaal’ op economisch, sociaal-maatschappelijk en cultureel vlak. Ze kunnen dus een actuele rol opnemen in de wereld die in transitie is naar een nieuw soort economie, met alle spanningen en conflicten vandien, maar die zal gekenmerkt worden door een nieuw evenwicht tussen economie, ecologie en emotie.

Heden zijn concrete projecten in uitvoering rond volgende thema’s:

- Erfgoed en toerisme: zie www.miningandmore.be : streekverkenningen.
- Cultuur en beeldvorming: zie www.coalface.be : fotografie- en mediaprojecten.
- Internationalisering: contacten met mijnregio’s in Europa en wereldwijd. (bv EURACOM, interregprojecten, EU, UA, Japan ...)

De centrale doelstelling is ‘toekomstverkenning voor de mijnstreek’. Daarvoor is een grondige kennis van en respect voor het erfgoed van de streek en haar inwoners van belang. Dat erfgoed is een basisgrondstof voor regionale economische ontwikkeling.

De aspiratie van Het Vervolg is een lokaal en internationaal werkend creatiecentrum zijn rond de ontwikkeling van actieve en voormalige mijngebieden dat inzet op:

- Industriebouwen, valorisatie van erfgoed, lokale ontwikkeling, mijnbouwtechnologie, energie
- Netwerken tussen creatieve mensen, projecten, bedrijven.

Het Vervolg is ervan overtuigd dat de realisatie van een internationaal cultureel netwerk de uitbouw van economische contacten tussen mensen, bedrijven en regio’s zal bevorderen.

Team

Paul Boutsen
Afgevaardigd bestuurder
paul.boutsen@hetvervolg.org

Karen Wyckmans
Artistiek leider Coalface
karen.wyckmans@hetvervolg.org

Gunther Truijen
Coördinator projecten
gunther.truijen@hetvervolg.org

Ina Metalidis
Coördinator toerisme en erfgoedontsluiting
ina.metalidis@hetvervolg.org

Marieke Baele
Coördinator communicatie
marieke.baele@hetvervolg.org

Michiel Kragten
Grafisch ontwerper
michiel.kragten@hetvervolg.org

Salah Abdullahi
Logistiek medewerker
info@hetvervolg.org

Mucahit Bekar
Logistiek medewerker
info@hetvervolg.org

Ontwikkeld door: vzw Het Vervolg
voor de Mijnstreek, verenigingen en beleid
i.h.k.v. SHIFT-X (Interregproject & STEBO) en
SHIFT 2-1

Rond Punt 7, 3550 Heusden-Zolder-BE

www.hetvervolg.org
www.miningandmore.be/
www.coalface.be

Juni 2013, Heusden-Zolder
verantwoordelijke uitgever Paul Boutsen